

1995

No. 10

Lokalhistorisk Arkiv & Forening

Indhold:

Nyt fra Arkivet.....	side 2
Nyt fra foreningen.....	side 2
Efterårsturen.....	side 3
Den skjulte "skat".....	side 4
SLA-årsmøde.....	side 5
Da pesten kom til Præstø.....	side 6
Tubæk mølle og kro.....	side 9
Kopager og Tudebølle.....	side 11
Julekort.....	side 12

Præstø lokalhistoriske Arkiv

Bestyrelse for
Præstø Lokalhistoriske Arkiv:

Søren Laursen (formand)
Elsie Bjørklund (arkivleder)
Hans Olsen (kasserer)
Søren Kæregård (komm.valgt)
Marie Larsen
Helga Thomsen
Lilli Henningsen
Fritz Fabricius

Kommende arrangementer:

9. nov. 1995 kl. 19,00:
"Julekortaften"
18. november 1995:
Billedregistreringskursus
21. nov. 1995 kl. 19,00:
"Julekortaften"
30. nov. 1995 kl. 19,30:
Styrelsesmøde

Lokalhistorisk forening

Bestyrelse for
Lokalhistorisk forening:

Elsie Bjørklund (formand)
Søren Laursen (kasserer)
Steffen Lyng Sørensen (sekr.)
Hans Olsen
Ole Hansen

Kommende arrangementer:

16. nov. 1995 kl. 19,30:
Dorthe Wille Jørgensen
fortæller om:
"Vordingborg Slot"
28. nov. 1995 kl. 19,30:
Bestyrelsesmøde
25. jan. 1996 kl. 19,30:
"Generalforsamling".

Udgiver:
Lokalhistorisk Arkiv og forening
Redaktion:
Hans Olsen
Søren Laursen

Har du stof til bladet, modtages
det med glæde.
Gør bladet bedre - giv dit bidrag

Efterårsturen

Søndag d. 24. sep. havde vi, LHF-Præstø, sammen med Bevaringsforeningen, arrangeret tur til Vestsjælland.

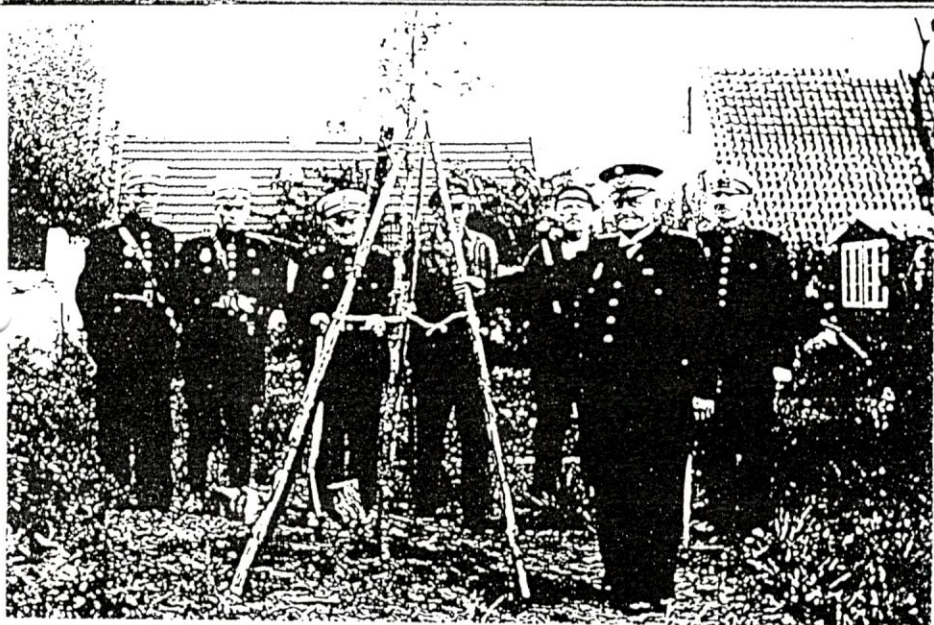
Første besøg var den tusindårige vikingeborg Trelleborg. Nationalmuseet har ved gentagne udgravninger fundet en del effekter fra borgens storhedstid. Disse er nu udstillet i en ny bygning. Her havde vi frokostpause.

Derefter til Slagelse museum. Her var indrettet købmandsbutik, som vi kan huske den fra vores barndom og ungdom. Desuden var en afdeling for hver af de gamle håndværk, som nu desværre er historie. Alt blev forevist og forklaret af tre meget engagerede frivillige medarbejdere.

Sørbymagle Kirke, her så vi nutidskunst i en 800-årig kirke, de fleste af deltagerne opfattede det vist som en provokation. Sidste besøg var Skovsgårds bageri museum. Her havde vi kaffepause i en nærliggende gammel mølle. Bageri museet var interessant, rigtigt som vi husker et bageri med butik for 40-50 år siden.

Tak til 33 interesserede deltagere, foreningen håber I havde en god dag.

Steffen Lyng Sorensen

"Den skjulte skat" i Præstø (se artikel side 4)

Den skjulte "skat" i Præstø

I Vagn Bros erindringer "De næste 25 år", der udkom i 1966 skrev han om en ny og ret rummelig politigård, der blev taget i brug i 1942. Han skriver tillige, at der samtidig blev plantet et 7-årigt egetræ i haven bag bygningen.

Men dette er ikke helt korrekt.

I "Præstø Avis" fra 27. 09. 1940 fortælles om forskellige arrangementer, der er blevet afholdt i Præstø i anledning af kong Chr. den X's 70-års fødselsdag. Om et af arrangementene står der: "Paa Politistationen var hele Politistyrken samlet til Parole, og Politimesteren holdt en kort tale om Politiets Pligter overfor Konge og Land. Senere blev en 3 meter høj Konge-Eg plantet i den nye Politigaards Have."

Stadig iflg. Vagn Bros bog blev Politigården indviet i 1942, men ved research i bl.a. Præstø Avis har vi fundet frem til, at indvielsen fandt sted den 29. 10. 1941.

Men tilbage til egen, som desværre er gået til for flere år siden. Den sygnede hen, og man hælder til den teori, at træet ikke fik næring nok, da grunden, hvor træet blev plantet, er fyldt op med murbrokker fra det nedrevne Centralhotel.

Men der er ingen grund til at betvivle, at der samtidig med, at træet

blev plantet, også blev nedsat en solid kasse med det indhold, som er omtalt i teksten under det billede, som er ophængt på kontoret på Præstø Politigård. Teksten er sikkert hentet i Vagn Bros førømtalte bog.

Arkivet har i juli rettet henvendelse til politimester Niels Schmidt, Vordingborg, under hvem Præstø Politigård hører, om der kunne gives tilladelse til at grave kassen op. Vi synes, det kunne være interessant at vide, hvad man i 1940 fandt af værdi at gemme for eftertiden. Træet er jo væk, så det kan vel ikke være profant at lede efter kassen. Men politimester Niels Schmidt henholder sig til, hvad der står i Vagn Bros bog på side 27: "Lad os antage, at om hundrede år har denne bygning aftjent sin værnepligt, og da er det i embedets arkivalier anført, at kassen ligger ved egetræets rod." - Politimester Niels Schmidt skriver i sit svarbrev, dateret 26.07.1995 til arkivet: "... " at kassen først skal komme for dagens lys, når politistationen eller i hvert fald bygningen ophører med at fungere som politistation."

Og med den fortolkning får vi desværre ikke vores nysgerrighed tilfredsstillet.

SLA-Årsmøde 15-17. september 1995

I week-enden 15-17. september deltog jeg tillige med Elsie Björklund og Helga Thomsen i SLA's årsmøde, som blev afholdt i Dansk FolkeFerie's kursusejendom ved Middelfart. Det var 5. gang, jeg deltog. SLA er sammenslutningen af lokalarkiver. De afholder hvert år i forbindelse med deres generalforsamling en række kurser. Der er gerne 2 lange kurser, der begynder allerede fredag eftermiddag og byder under en fælles overskrift på 5 gode foredrag. Der er 2-3 kortere kurser, der først begynder lørdag. Desuden holder en "udefra" et foredrag lørdag eftermiddag. I år var foredragsholderen Jytte Hilden. Hele årsmødet slutter med generalforsamling søndag efter frokost. Et af de lange kurser i år hed: "Social forsorg og omsorg, ca. 1850 - 1933." Vi hørte om fattiggårde, om forsorghjem, om KFUK's hjælpearbejde og om flere andre hjælpeforanstaltninger. Foredragene var ledsaget af såvel lysbilleder som grafer og statistisk

materiale, ligesom vi af de forskellige foredragsholdere fik oplyst, hvor de havde hentet deres materiale.

Det var utroligt spændende at høre, hvordan såvel rigsarkivet, landsarkiverne som de lokale arkiver kunne bidrage med vigtige oplysninger, så man kunne danne sig et billede af den sociale forsorg og omsorg eller mangel på samme i forrige århundrede, (enkelte foredragsholdere gik længere tilbage) og frem til Steinckes socialreform 1933.

Et af de korte kurser hed "Den gode historie".

Det var en introduktion i, hvordan man griber det an, når man vil prøve at skrive f.eks. en kort lokalhistorisk artikel.

Det kursus ville jeg også gerne have deltaget i, men man må jo vælge, selvom det er svært. Man kan så håbe, at "Den gode historie" kommer som emne ved en senere lejlighed.

Lilli Henningsen.

I Præsto-Posten, april 1959, har vi fundet følgende artikel:

Da pesten og de efterfølgende storbrand svang svøben over vor lille fødeby !

Pest - Ja, man kender vel næppe noget mere afskyeligt og skræk-indjagende navn end dette udtryk, og forhåbentlig kommer det aldrig til sin ret mere.

Som bekendt var det den elendige hygiejne og griseriet, der dengang gav mis'eren vind i sejlene. Man behøver såmænd ikke at gå mere end 3-4 snese år tilbage i tiden. Tænk bare på de svinke rendestene i fødebyen. Alle mulige uhumskheder blev hældt ud her, og de mange rendestensbrædder blev i tidens løb gennemsvivet af en stinkende, slimet substans, hvor billioner af bakterier blev udviklede og opnåede de højeste og gunstigste levevilkår. Som regel kom der kun nogen gang i afløbet, når et kraftigt regnskyl satte ind. Men så bredte vandet sig til gengæld ud over gaden, og det her bundfældede slam fik den bedste lejlighed til senere at fordampe og dermed forurene luften.

Når så dertil kommer de sammen-trængte, ofte elendige boligforhold,

hvor væggetøj og andet kryb havde de bedste livsbetingelser, forstår man den store fare for udbredelse af epidemier.

Mange af os husker endnu „Spansksygen“ under den første verdenskrig. Lægevidenskaben var dengang tilbøjelig til at gøre den til en slags militær parallel med pesten. Mange, særlig kraftige unge mennesker, blev brat revet væk under akutte, ildevarslede symptomer; men takket være lægevidenskaben og den tiltagende hygiejne blev epidemien ret hurtigt slået til jorden.

Langt værre var det med pesten, der kom til København i begyndelsen af året 1711. Herfra bredte den sig hurtigt til andre byer. Ganske vist udgik der den 22. august kongelig befaling til samtlige købstæder i Sjællands Stift om, at der til „prævention mod den grasserende, smitsomme sygdom skulle udnævnes visse personer, som efter den 1. og 12. august kunde udstede visse forordninger“.

Først den 24. august udkom befaling til, at alle pestbefængte, døde omgående skulle begraves uden nogen som helst ceremoni. Men pesten havde, som ovenfor bemærket, forlængst holdt sit indtog i de fleste af landets byer.

Desværre havde den også slået rod i vor fødeby.

Den 30. juli 1711 styrtede en fra hovedstaden nys ankommen bådsmandsdræng død om på gaden - befængt med bylder. Samme dag begravedes to andre, af hvilke den ene var død „på skipper Peder Olsens skibsrums fra København", og nu fik sygdommen for alvor fat i indbyggerne. Fra august til december rasede den, og det træder tydeligt frem hvor voldsomt, når det erindres, at hvert fjerde menneske af byens befolkning blev offer for sygdommen.

I begyndelsen af december standsede epedemien, og den sidste begravelse i Præstø fandt sted den 10. - Den 5. oktober brød imidlertid en ny ulykke ind over vor fødeby. Der udbrød ild i Niels Povlsen snedkers gård, og flammerne bredte sig med så ustandselig fart i de strådækkede og med bræddegavl forsynede røner, at 28 gårde og huse nedbrændte i løbet af een time. Den 8. fandt man under oprydningen de forbrændte rester af flere personer,

deriblandt Niels Povlsens hustru, Anna Eriksdatter, og barnet: Kristine Nielsdatter.

Samtlige 28 huse stod på een gang i lys lue, der forstærkedes ved, at al den indavlede sæd fandtes i eller ved husene. Alle værdier og så godt som al proviant blev flammernes bytte, og efter branden var der kun fem borgere, der ejede det nødvendige til livets ophold og et rum at opholde sig i, når man fraregner nogle usle, elendige fiskerhytter.

Blandt de heldige var præsten, og hos ham og de få andre søgte nu hele befolkningen hen.

De få rum blev fuldstændig overfyldte, og det lille lager af proviant hurtigt opbrugt. Hovedmassen af indbyggerne måtte opholde sig ude og klare sig, som de bedst kunne, indtil sparsom hjælp langt om længe indløb fra hovedstaden. Ja, et utal af ulykker og megen elendighed hjemsøgte dengang vore ulykkelige forfædre, og samtidig må det bemærkes, at efterveerne fra den ulykkelige krig i 1659 endnu langt fra var overstået.

En lille begivenhed fra pestperioden understreger samtidig den på de tider herskende overtro mellem befolkningslagen: En hollandsk „kuf" ankrede op på „Hesteskoen", og en bemandet båd med den bydebefængte, afdøde skipper ombord

søgte ind til havnemolen for om muligt at få ham begravet i indviet jord. Båden blev omgående nægtet adgang med henvisning til, at den afdøde kunne overføres til „Storeholm“ og jordes der.

Indtil langt ind i samme århundrede mindede resterne af et frønnet trækors om begivenheden, og rygten ville vide, at mærkelige og uforklarlige syner ofte viste sig for øjet i sene nattetimer.

Forskellige lodsejere i byen havde ret til „græsning“ på holmen. En aften, efter at de forskellige parthavere havde hentet deres får hjem, meddelte en borger, der gik sig en aftentur, at han havde bemærket et sort får, der forvildet løb rundt på øen. Et par mænd roede ud med prammen og prøvede på at fange

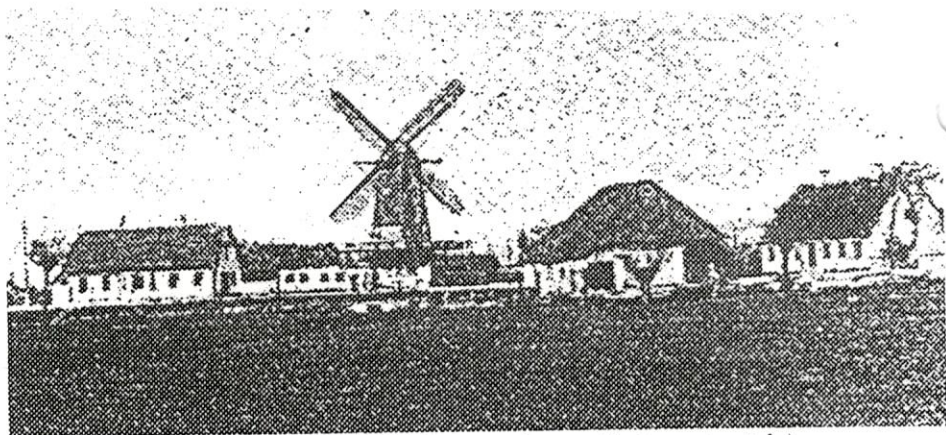
dyret; men flygtede rædselslagne, da „gespenset“ under vilde hyl og med ildevarslende latter hævede sig op i luften og forsvandt.

Først da korset tid efter anden helt var forsvundet, faldt der ro over gemytterne.

Der er måske ikke så meget at sige til, at den plagede, uoplyste menneskehed under de daværende omstændigheder viljeløst lod overtro og varsler få vind i sejlene. De elendige belysningsforhold gjorde jo heller ikke sagen bedre.

Man spekulerer somme tider på, hvorledes det vil komme til at gå den i vore dage tæt sammenpakkede menneskehed, hvis en alt ødelæggende krig før eller senere skal lægge sin klamme hånd over jorden.

Lad os prøve på at holde de tanker borte.

Tubæk Mølle ca. 1910 (se artikel næste side)

I Præstø-Posten har vi fundet dette stykke egnshistorie om en mølle og en kro:

Tubæk mølle og kro.

Ved Tubæk Mølle lå Skibinge sogns eneste beværtning, og i denne "Tubæk kro" begyndte Skibinge Brugsforening sin virksomhed.

For de fleste mennesker er Tubæk Mølle et begreb - et stykke historie, endda dramatisk historie. Forleden kom en læser ind med et gammelt billede fra Tubæk Møllens storhedstid. Billedet er formentlig taget omkring 1910-12, man ser i billedets midte den nuværende stuebygning til møllen, til venstre et indsidderhus, og længst til højre Tubæk kro og rejsestald, som i fordums tider husede de vejfarende, der kom ad den gamle amtslandevej, der indtil amtsvejen førtes over opstemningen, gik lige forbi møllen og imellem kroen og rejsestalden.

Tubæk Mølle havde, da billedet blev taget, endnu vindmøllen, og det var på den tid en af egnens større industrier. En industri, der fra gammel tid havde opstemningsret til vandet i Tubæk å.

Der gjaldt to terminer, som var afgørende for vandstanden i mølledammen, nemlig vinteropstemningen, der gjaldt til midten af maj

måned, og sommeropstemningen, der gik hele sommerhalvåret. Vandstanden blev sænket eller hævet ved stigebordet, der var placeret ved hjørnet af kroens rejsestald.

Ældre mennesker på egnen husker tydeligt, da møllen endnu var i fuld drift, og der fra møllen blev leveret mel til Præstø's handlende.

Fra kro til brugs.

Derimod ligger den egentlige krotid endnu længere tilbage. Fra vor hjemmelsmand har vi fået oplyst, at kroens sidste egentlige periode ligger før århundredskiftet. Kroen blev senere, da afdøde lærer Nielsen, Abildhøj, satte sig i spidsen for oprettelse af en brugsforening, anvendt til lokale for denne. Rejsestalden var da udlejet som lager for kalkhandler Larsen, Tubæk.

Men før århundredskiftet var det her på kroen, at de rejsende, der var på vej mod syd, staldede ind, og mange historier fortælles endnu på egnen fra den tid, hvor Skibinge sogn havde en beværtning. Med kroens nedlæggelse forsvandt den, og sognet har siden indtil denne

sommer været uden egen beværtning. Først med oprettelsen af "Kirsebærkoren" er Skibinge sogn atter blevet i besiddelse af en beværtning, omend af en hel anden karakter end den gamle Tubæk kro.

Den gamle møllerslægt.

Før dette århundrede ejedes mølle og kro af møller Praetorius, hvis datter blev gift med den kendte lærer Madsen, der i øvrigt var morfar til folketingsmand, dommer Knud Thestrup, hvis far var dyrlæge Thestrup. Præstø.

Prætorius solgte møllen til møller Petersen, hvis søn var nylig afdøde gårdejer. Ludvig Petersen, Skibinge. Det blev den efterfølgende ejer, møller Christensen, der opførte det pyntelige stuehus, som stadig er beboelse for den nuværende ejer af Tubæk Møllegård, som den nu hedder.

Dramatiske tildragelser ved møllen.

Det mangler ikke på dramatiske skildringer om den gamle møllegård. Helt op til vor egen tid har der været dramatik omkring møllen, og ældre mennesker kan fortælle om en bestemt til dragelse, der længe huskedes på egnen.

En morgen for ca. 60 år siden fandt en ølkusk liget af en mand liggende i åen ved svinget mod Tubæk. Det var stærkt tåget, og han tilkaldte hjælp, idet det var hans opfattelse, at manden endnu ikke var død. Tiliende kunne lidt senere konstatere, at døden var indtrådt. Manden var kendt på egnen, og en lille dreng, der sammen med sin far kom til stede, undrede sig over, at græsset omkring det sted, hvor drukneulykken havde fundet sted, var nedtrampet, ligesom også rækværket var knækket. Også en knækket stok blev fundet på stedet. Dog mente man, at manden måtte være gået vild i tågen, og så var faldet i åens mudrede vand. Først noget senere fandt man en blybeslået bambusstok på stedet, og på egnen begyndte man at gisne om, at der måske forelå en forbrydelse. Sagen blev aldrig optaget på ny, og den døde mand tog forklaringen med sig i graven.

Andre ting kunne fremdrages om den historiske mølle og kro, som i fordums dage var et sted, hvorom der stod et skær af den særlige stemning, der kendetegnede de gamle møller.

Nu er stedet i forfald, men stadig er der et skær af skønhed og stemning over området, hvor Tubæk kro i sin tid lå.

Kopager og Tudebølle.

Før i tiden lå der op til Præstø to små byer, nemlig Tudebølle og Kopager. Det vides, at de var på det såkaldte Faxinge fang. Hvornår disse byer forsvandt, vides ikke bestemt, men helt uden vejledning er man ikke.

Begge byerne tilhørte i 1353 Sct. Peders kloster i Næstved eller Skovkloster, som det blev kaldt, da det efter at være brændt i 1261 var flyttet ud i skoven. Det vides, at klostret fra dette år slap for at gøre gæsteri for kongen mod at afstå disse jorder til kronen. Byernes ødelæggelse er sandsynlig sket på denne tid; men det kan også være, at den skrækkelige pest, der hærjede Danmark i årene 1348-50, har udryddet beboerne. Da nu kronen i 1353 kom i besiddelse af engene ved Tudebølle, Faxinge og Præstø, er det ret rimeligt, at jorden er lagt til den fremvoksende by og delt mellem 32 af dens indbyggere, der betalte en årlig afgift af jorden fra 3 til 5 mark og betalte for græsningsretten på engene ved Even og Hol-

lænderskoven, 2 tdr. Rostokkerøl.

Byen Kopager har ligget nord for Nysø, hvilket fremgår af, at Nysø Nørremark indtil 1730, ja indtil vore bedsteforældres dage, bar navnet Kopagermarken.

Tudebølle har ligget sydligere, ned mod Tubæks mølleå; møllens ældste navn var også Tudebæks mølle. Det er muligt, at en snes haver, som var på Nysø møllemark, langs den nordlige side af åløbet lige ned til Præstø vesterport, er de pladser, på hvilken den gamle by's bygninger har stået, og hvor der måske har været haver for mere end 600 år siden. Præstø og nærmeste omegn tilhørte altså nu kronen, men da Christian d. I i 1470 skænkede "Præstø jomfru Maria kirke" til Antonitter klostret i Marcher, har han sikkert også givet grundene på Klosterbakken, der jo tillige med Præste-øen havde tilhørt kronen siden 1353.

Efter reformationen kom jorden tilbage til kronen og blev anvendt på forskellig måde.

JULEKORT - JULEKORT - JULEKORT

Succesen med salg af "gamle" Præstø-julekort fortsætter.

Har du sikret dig, bestil allerede nu, ved henvendelse arkivet eller på biblioteket. Kortene vil være klar til salg i slutningen af november. Der er fire forskellige motiver (dobbelte kort) med kuverter til kun 20,00 kr.

Alle kortene er ægte håndkolorede !

Støt arkivet og dets arbejde, køb de "gamle" kort.

